

Vägen ut och längtan tillbaka

Ett porträtt av min pappa Axel Myrman

Pappa hade i hela sitt vuxna liv dåligt samvete för att han som ende sonen flyttade ifrån sitt barndomshem Myrgården i Gruddbo. Nästan sextio år gammal, sommaren 1961, skrev han till sin mor Margit att ”när man var ung ville man ut i världen och det var musiken som drog mig till Stockholm. Men ibland längtar jag hem till någon stilla fäbod där allt är lugnt och fridfullt.” Säkert var det många i hans generation som hade samma upplevelse av att vara kluven mellan ursprung och vuxenliv.

Sollerö hembygdsförening har bett mig att skriva något om min pappa, Axel Myrman. I många år har en hög med osorterade brev och andra papper legat i en kartong. Inte förrän nu, nästan 19 år efter hans död 1984, har jag under några dagar suttit i timmar och läst. En alldeles speciell upplevelse, där jag åtminstone fått fragment av en helhetsbild.

De första stegen ut

Pappa föddes i Myrgårdens fäbod i Björka september 1901. De tidiga barndomsåren präglades av knappa resurser och största sparsamhet för föräldrarna Margit och Per och de tre barnen Maria, Axel och Anna. I sjuårsåldern fick pappa ett munspel i julklapp av en morbror som flyttat till Stockholm. En sådan present hade varit helt otänkbar i föräldrahemmet. Munspelet blev det första steget ut i ett livslångt musikerliv. Han började ta ut enkla melodier som han hört. Då och då lånade han hem ett enradigt dragspel från en granngård.

Maria, Anna och Axel vid härbret på Myrgården

Det var faktiskt inte förrän i 11-årsåldern som pappa lånade hem en fiol. Han hade sett den hänga på väggen i en granngård, ingen använde den eftersom ingen kunde spela. Vid den här tiden, i början av 1910-talet, fanns inte mycket kvar av den gamla folkmusiktraditionen på Sollerön. Den gamla generationen spelmän hade dött ut. Pappa förstod att han behövde hjälp att lära noter för att kunna gå vidare. I Kulåra hade han en släkting, Håll Nils Matsson, som var notkunnig. Håll Nils kom att bli en förebild och en mentor.

Håll Nils Matsson var en bildnings- och kulturintresserad person av stor betydelse för många. För pappa spelade han en avgörande roll. Inte minst all den värme och omtanke som fanns i Håll Nils hem var betydelsefull. Själv har jag från min egen barndom minnen av den stora generositet man mötte där, när jag kom dit med pappa.

I pappas efterlämnade brev och anteckningar kommer han ofta tillbaka till vilken betydelse Håll Nils hade, ”en av de finaste människor jag träffat”. Varje söndag promenerade han dit. ”Våra musikstunder var riktiga högtidsstunder. Vägen till hans gård ser jag som en alltid solbelyst väg och Håll Nils som omstrålad av en gloria. Han uppmuntrade och inspirerade och hans stöd var av oskattbart värde!”

Hemma hos Håll Nils fick pappa lära sig läsa noter. Duetter för två fioler, trio för fiol, cello och flöjt, inte så mycket folkmusik spelades, mer etyder av de klassiska mästarna. Håll Nils var inte bara en vägvisare i musikens värld, utan också till kultur och bildning i vidare mening. Han inspirerade pappa till att bli en flitig besökare i Godtemplarrörelsens bibliotek. I biblioteket, enligt pappas noteringar, fanns det ”väl utvald litteratur man kunde låna och läsa. Där ordnades föreläsningar av välkända författare, musikaftnar, samkväm och fester. Men dans fick inte förekomma i nykterhetsrörelsens lokaler.”

När pappa var 16 år mötte han på allvar den traditionella folkmusikens låtar. På nykterhetsrörelsens ordenshus i Sollerön uppträdde tre av den tidens stora spelmän: Gössa Anders, Hjort Anders och Jämt Olle. I en radiointervju långt senare (1979) konstaterade pappa att de tre gjorde ett mycket starkt intryck. ”Då vaknade verkligen mitt intresse för låtar. För första gången fick jag höra vad folkmusik kunde vara!” Sedan gick det snabbt. Pappa gjorde snart därefter sitt första framträdande på ordenshuset och spelade några låtar från Dalarna, men även några klassiska stycken. Betydelsefullt i sammanhanget var att han sedan länge var mycket god vän med närmaste grannen i Lärkagården, Karl Lärka. Karl, eller som han gärna skrev ”Kal”, understödde och inspirerade pappa då han mer och mer började ägna sig åt folkmusiken.

Turnéer med Karl Lärka

Tillsammans med Karl Lärka gjorde pappa en rad turnéer i början på 20-talet. Karl Lärka var passionerat intresserad av folklivet i Siljansbygden och dokumenterade successivt denna i ett arkiv med egna foton. På turnéerna höll Karl föreläsningar och visade bilder, pappa stod för musikinslaget. Under några år färdades de i stora delar av norra och mellersta Sverige. Gällde det den närmaste omgivningen runt Siljan åkte de ofta häst och vagn. Annars var det buss och tåg som gällde. Det var i regel ett hårt turnéprogram under knappa ekonomiska omständigheter, ofta i samarbete med olika bildningsförbund. Det gällde att vara inbokad kväll efter kväll för att få det hela att gå runt. I pappas anteckningar om en turné i Norrland finner jag följande pressade schema:

10/9 Nordmaling, 11/9 Umeå, 12/9 Skellefteå, 13/9 Klemensnäs, 14/9 Kusmark, 15/9 Byske, 16/9 Åbyn, 17/9 Ljusvattnet, 18/9 Mjödvattnet, 19/9 Bursiljum, 20/9 Bastuträsk, 21/9 Hällnäs, 22/9 Lycksele, 23/9 Vindeln, 24/9 Tvärålund, 25/9 Robertsfors, 26/9 Sikeå, 27/9 Bygdeå, 28/9 Sävar (Umeå), 29/9 Sandvik, 30/9 Vännäs, 1/10 Trehörningsjö, 2/10 Själevad, 3/10 Anundsjö, 4/10 Åsele, 5/10 Dorotea, 6/10 Lit, 7/10 Östersund.

Axel Myrman och Karl Lärka.

Bilder och toner
från Siljans bygd.

Fredagen den 3 Okt. kl. 8 e. m.
giver

Hembygdskorskaren K. Lärka
och
Spelmannen A. Myrman

En föreläsning i ord, bild och toner från Siljans fagra bygd.

Lokal:
Biografen Röda Kvarn, Bredbyn.

Entré:
Föreningsmedlemmar 50 öre, icke medl. 75 öre.

Föreläsningsföreningen.

På en av dessa turnéer kom pappa för första gången till Stockholm. Konstnärsföreningen i Stockholm ordnade en afton på Höglöftet, Skansen. Som vanligt stod Karl Lärka för föredraget och pappa för musiken. Föga anade då pappa att han senare i nästan sextio år skulle vara knuten till folkmusiken på Skansen.

De första åren i Stockholm

Hösten 1924 begav sig pappa till Stockholm. Han hade blivit antagen till en ettårig konstutbildning på Tekniska skolan, föregångare till nuvarande Konstfackskolan. Sedan tidiga barnaår hade pappa visat en talang i att teckna och måla. I de efterlämnade papperen finns massor av skisser till porträtt av vänner och detaljer hastigt nedtecknade i form av mönster, möbler och bruksföremål. En del är teck-

ningar från hans skoltid. Inte många betyg finns bevarade, men de som finns ger honom högsta betyg i teckning. Inom familjen har vi bevarat tidiga oljemålningar bl.a. från Siljans strand med Gesundaberget i fonden. Tittar man närmare ser man att han använde gamla vaxdukar att måla på.

I början av 1924 gick pappa ett par månader en kurs i antik dalmålning för Sam Uhrdin i Leksand. Sam Uhrdin var en ofta anlitad porträttmålare av det officiella Sverige, men han målade också allmogescener från Dalarna och hade ett stort intresse för den traditionella dalmålningen. Här lärde sig pappa grunderna i att måla kurbitsar och allt annat som ingår i denna naivistiska stil.

Betyget från Sam Uhrdin fick avgörande betydelse för att pappa skulle antas vid Tekniska skolan i Stockholm. Under läsåret 1924-25 gick han kurser i bl.a. dekorationsmålning, frihandsteckning, figurteckning och konstindustriell fackteckning. Tillsammans med den fortsättningskurs som han gick där 1930-31, fick han en professionell grund som dekorationsmålare.

Många gånger berättade pappa om hur lite pengar han hade under hösten 1924. Musiken öppnade dock möjligheter till inkomster. Han hade redan tidigare i Mora spelat på en biograf, detta var ju fortfarande under stumfilmsepoken, och han lyckades nu få liknande anställningar i Stockholm. Han spelade då och då på Dalaföreningen, men ännu viktigare var att han blev ombedd att komma upp och provspela på Skansen. Utan pappas vetskap hade Karl Lärka tipsat den som skötte rekryteringen av nya spelmän till Skansen. Provspelningen gick bra och pappa var välkommen att under vintersäsongen komma ett par gånger i veckan för att spela låtar. Detta var början på ett engagemang på Skansen, som inte avslutades förrän kort före pappas död.

Första sommaren 1925 på Skansen innebar arbete varje dag. Det var dryga dagar. Läser man gamla bevarade programblad innebar det ofta 5-6 timmars spelning av låtar, folkdanser och ringlekar. Mycket skulle läras. Skansen skulle representera hela Sverige och därför skulle spelmännen variera med låtar från många olika landskap. Till detta kom en repertoar bestående av omkring 60 olika folkdanser och 40 olika ringlekar. Pappa kom att ingå i en trio bestående av en nyckelharpa och två fioler. Den som ledde folkmusiken var sedan ett par decennier Jonas Skoglund.

Samma år kom Radiotjänst, föregångare till Sveriges Radio, igång på allvar med radiosändningar i Stockholm. Musiker efterfrågades och vid flera tillfällen fick pappa spela, naturligtvis i direktsändning, från studion på Malmskillnadsgatan. Han var, har det konstaterats senare, en av de första – kanske den första – att spela låtar i svensk radio.

Jonas Skoglund och Axel Myrman på Skansen 1925.

Pappa trivdes redan från början väldigt bra på Skansen. Att få syssla med folkmusik på Skansen innebar att befinna sig på en mötesplats för flera berömda spelmän. Han fick uppleva att spela tillsammans med och blev vän med Hjort Anders och Gössa Anders. Kontakten med publiken var stimulerande och något han aldrig tröttnade på. Skansen blev mer och mer det centrala i pappas liv. Det var ett sätt att behålla kontakten med rötterna i Dalarna.

Pappa strävade hela tiden efter att utveckla sitt spel genom att ta lektioner. Under flera år på 20-talet tog han lektioner av en violinist i Konsertföreningen i Stockholm. Detta kostade naturligtvis en del och enda sättet att klara ekonomin var att hela tiden arbeta parallellt med spelningar på olika håll. Utbildningen på Tekniska skolan öppnade dessutom möjligheter att arbeta med dekorationsmåleri och restaureringsarbete med gamla målningar. En födkrok var att på beställning från olika möbelaffärer dekorera möbler i gammal dalastil. Under hela denna tid sände han hem pengar till föräldrarna i Myrgården, så att de, som pappa skriver, ”skulle ha råd att ordna med hjälp i mitt ställe”.

Under sommaren 1928 träffade pappa min mamma Karin Eriksson, som tillfälligt arbetade på en av Skansens uteserveringar. De förlovade sig 1930, fyra år senare blev det bröllop och 1936 föddes det första barnet – författaren till den här artikeln.

Förändring och kontinuitet

Många blir förvånade när de får höra att pappa under mer än 25 år också arbetade som byggnadsingenjör. En vanlig kommentar är: hur hann han med detta med tanke på hur mycket han arbetade som musiker? En sak kan jag vittna om. Pappa var en i högsta grad dubbelarbetande person och mamma Karin fick dra ett stort lass hemma!

Med giftermål och barn kom behovet av en hygglig inkomst att bli än viktigare. Pappa hade länge drömt om att få fortsätta att studera till ingenjör. Redan som ung hade han under ett år, 1918-1919, arbetat som andre maskinist på Ryssa elverk. Maskiner och elektroteknik intresserade honom och Johan Erlandsson, en av de kända bröderna som grundade bussbolaget, inte bara hjälpte pappa att få anställning på elverket utan också att få fram lämplig litteratur på området.

Teknikintresset fanns således bland allt det konstnärliga. Hösten 1939 började så pappa på Stockholms Tekniska Institut (STI) för att under två och ett halvt år studera till byggnadsingenjör. På många sätt kom den ingenjörsutbildningen, som krävde talang för att teckna hus och miljöer, att på ett utmärkt sätt knyta an till hans tidigare konstnärliga utbildning. Finansieringen av studierna skedde genom spelning på kvällar och helger. Julen 1941 var han klar ingenjör och därefter arbetade han på olika statliga myndigheter med byggnads- och maskinritningar. En säker månadslön var garanterad och dessutom fick han en viss social status, som tyvärr aldrig musikerlivet på Skansen kunde ge. Med den stabilare familjesituationen ansåg sig mamma och pappa ha råd att skaffa sig ett andra barn, Margareta, som föddes 1945.

Vid mitten av 40-talet hade pappa övertagit ansvaret för folkmusiken på Skansen. Det innebar naturligtvis att även kontakta spelmän och planera program för de olika säsongerna. En kärntrupp av skickliga musiker etablerades under en lång rad av år på Skansen. När Skansens Spelmanslag bildades 1954 i samband med skivinspelningar var det naturligt att just dessa musiker skulle ingå. Pappa blev lagets ledare.

Den första skivan ”En dag på Skansen med Skansens Spelmanslag” blev en framgång och följdes fram till början av 80-talet av ett tiotal LP- och EP-skivor, bland annat tillsammans med Busk Margit Jonsson. Hur många TV- och radioprogram pappa, med eller utan Skansens Spelmanslag, har medverkat i, är för oss

Skansens Spelmanslag 1954. Från vänster: Theodor Ohlson (Järvsö, Hälsingland), Eric Öst (Edsbyn, Hälsingland), Gösta Bäckström (Rättvik, Dalarna), Herbert Jernberg (Österby Bruk, Uppland), Axel Myrman, lagets ledare (Sollerön, Dalarna), Erik Klockar (Orsa, Dalarna).

okänt. Det rör sig om åtskilliga under årens lopp. Ibland fick han höra kommentaren att han var Sveriges mest avlyssnade spelman. Med tanke på den mängd människor som under årens lopp hörde honom på Skansen kan det säkert stämma. Till och med pappa, som aldrig tog till överord om sig själv, var beredd att åtminstone överväga om det kunde vara fallet.

Som musiker släppte pappa aldrig kontakten med den klassiska musiken. Alltifrån att han spelade duetter med Håll Nils i den tidiga ungdomen på Sollerön, och att han var förste violinist i Mora orkesterförening i början av 20-talet, till att han spelade som violinist i orkesterföreningar, spelade kyrkomusik i olika församlingar i Stockholm och turnerade med den egna stråckkvartetten under femtio- och sextiotalen, så fanns stora delar av hans hjärta i denna musikform. Den krävde teknik och musikkunnande av utövarna, något som pappa skattade högt – och inte alltid tyckte sig finna bland alla folkmusiker. I själva verket brottades han mycket med frågan hur man kunde utveckla folkmusikens kvalitet, utan att det genuina gick förlorat. En sak stod klar för pappa. Skulle folkmusiken överleva fick den inte stanna vid att vara en museal konstform.

De sista åren

I början på 70-talet skulle de gamla goda vännerna Karl Lärka och Axel Myrman på nytt få ett gemensamt projekt. En dalmålning med motiv från Sollerön hade spårats till en privat stuga i Lillhärda i Härjedalen. Målningen är signerad av Back Olof Andersson från Ullvi i Leksand, en av de välkända dalmålarna under 1800-talet. Tavlan skildrar en bröllopsprocession från 1808 med titeln: ”Sådan är brudegången ur kyrkan på Solderön”. 1971 fick Karl Lärka kännedom om denna unika dalmålning, den enda hittills kända med motiv från Sollerön. Trots intensiva försök från Solleröns kommunledning om att få köpa tillbaka målningen, slutade det hela med ett definitivt nej. Pappa fick istället uppdraget att måla en kopia, som skulle sättas upp i Sollerö kommunhus. Det högtidliga överlämnandet av kopian skedde hösten 1972 och sedan dess hänger målningen i kommunhusets entré.

Axel Myrman på Skansen i början av 80-talet.

Pappa var en dubbelarbetande person med två yrkesliv, ingenjören och musikern. Besöken på Sollerön blev alltid bara några få dagar. Särskilt vår och sommar, när det var högsäsong på Skansen, hade han svårt att komma loss. Inte förrän våren och sommaren 1983 fick han under ett par månader på nytt uppleva sitt kära Sollerön. Han var sjukskriven efter en hjärtattack under den tidiga våren och han ringde hem till mig och berättade hur lycklig han var att få se syrenhäckens blomning. Han berättade om promenaderna med mamma Karin, möten med gamla vänner och om musikstunder de haft i stora rummet i Gamla bageriet, vår hemvist alldeles nära Myrgården. Cirkeln var nära att slutas. Ett knappt år senare i början av maj 1984 fick han en ny hjärtattack och dog i sömnen. Under hela sitt vuxna liv kom han tillbaka till sitt dilemma. Gjorde jag rätt mot mina föräldrar och mig själv? Vilket liv hade jag fått om jag stannat kvar på Sollerön? Det fanns alltid en längtan tillbaka.

Yngve Myrman

Solleröhambo

(Hambo from Sollerö)

Violin/Dragspel 1

Musik & arr: Axel Myrman

The musical score for "Solleröhambo" is written for Violin/Dragspel 1. It is in the key of D major and 2/4 time. The score consists of 10 staves of music. The dynamics range from *f* (forte) to *mf* (mezzo-forte). The score includes various articulations such as *tr* (trill), *acc* (accent), and *sfz* (sforzando). The piece features several first and second endings, indicated by "1." and "2." above the staff. The chord progression includes D, E_{mi}, A₇, and D. The piece concludes with a double bar line.

Födelsedagspolska

Axel Myrman

The musical score is written in 3/4 time and consists of six staves of music. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody starts with a repeat sign and includes several accents and slurs. The second staff continues the melody, marked with a '6' at the beginning. The third staff is marked with an '11' and features a 'V' (trill) above the first measure. The fourth staff is marked with a '16' and contains a series of eighth-note patterns. The fifth staff is marked with a '19' and continues the eighth-note patterns. The sixth staff is marked with a '22' and concludes with a double bar line and a common time signature.

Tillägnad Håll Nils Matsson i Kulåra på hans 50-årsdag.